

JOAN GÓMEZ I SEGALÀ *Laïcitat, religions i prejudicis*

Barcelona: Fragmenta Editorial, 2021

Miquel Calsina

Un dels sociòlegs de la religió contemporanis més destacats –Peter L. Berger (1929-2017)–, afirmava que un dels factors més importants per entendre l'evolució de les societats occidentals a partir dels anys noranta del segle passat, ja no és el procés de secularització, que tan sols trenta anys abans es plantejava com un paradigma indiscutible, sinó l'eclosió del pluralisme. I en certa manera aquest és el punt de partida d'aquest llibre: vivim en societats profundament marcades per un creixent pluralisme religiós, que té l'origen en els fenòmens migratoris i els canvis demogràfics desencadenats, sobretot, a partir de la segona meitat del segle xx.

Una de les conseqüències d'aquesta realitat és que obliga les democràcies actuals a replantejar qüestions centrals al voltant de la relació de l'Estat i les administracions públiques amb les institucions religioses; a reconsiderar el que significa viure en una societat laica, multiconfessional o aconfessional (que no és el mateix que un Estat laicista); i a redefinir la rellevància que han de tenir les confessions religioses en l'espai públic, especialment en l'àmbit educatiu, on el fet religiós sovint s'ha considerat un tema secundari, malgrat que l'article 27 de la Constitució espanyola afirma que la religió forma part del dret a l'educació.

Aquest darrer àmbit –l'educació– ha esdevingut un escenari privilegiat i un camp de proves especialment sensible per analitzar les conseqüències i els reptes que planteja la situació actual. Per això Joan Gómez posa especialment el focus en els canvis que està comportant la diversitat religiosa creixent per a l'escola, on es dona a més una peculiaritat interessant: si bé els infants i joves de famílies immigrants provenen majoritàriament de països amb poca diversitat religiosa, la majoria de mestres i professors avui en actiu a Catalunya també es van formar en una societat culturalment i religiosament més homogènia que l'actual. Tant per als uns com per als altres, doncs, la diversitat és un fet sobrevingut.

No estem davant d'un llibre sobre les religions, perquè no s'hi expliquen les religions com a tals, sinó davant d'una anàlisi molt clarificadora de les conseqüències i els debats sorgits arran de la diversitat religiosa creixent a Catalunya. En el primer dels dos capítols marc que vertebren el desenvolupament de l'estudi, l'autor constata l'existència d'un gran desconeixement de la normativa actual i de l'amplitud de consideracions i interpretacions possibles al voltant del dret a la llibertat religiosa. Darrere de la distinció entre fe i religió, o entre creences personals i pertinença a una religió institucionalitzada, s'hi amaga una consideració de primer ordre: ¿el que confereix drets a les persones són les seves conviccions expressades individualment o el fet de pertànyer a un grup religiós? O bé: qui no pertany a cap religió socialment definida, ¿té dret a ser respectat en les seves conviccions al mateix nivell que una persona que forma part d'un grup religiós legalment reconegut? I també: ¿com es constata la pertinença a un grup religiós en una societat en la qual no es pot forçar ningú a expressar les seves creences o conviccions religioses de manera explícita?

Per altra banda, el fet que una societat es defineixi com a secularitzada perquè una majoria de ciutadans ja no regeixen la seva vida per criteris religiosos no vol dir que el debat sobre la llibertat religiosa esdevingui secundari, perquè el seu reconeixement no és una mena de favor o de privilegi exclusiu per als creients de qualsevol religió sinó un dret humà fonamental, tal com estableix l'article 18 de la Declaració Universal de Drets Humans –que enguany compleix els seus setanta-cinc anys–, i que té el seu equivalent en l'article 16 de la Constitució espanyola de 1978. Joan Gómez repassa exhaustivament la legislació vigent a l'Estat espanyol, inclosos els acords amb la Santa Seu i els acords de 1992 amb els representants oficials del protestantisme, el judaisme i l'Islam, l'Estatut d'autonomia de 2006, etc. I n'assenyala les implicacions pràctiques per a l'escola, als àmbits de les festivitats, les celebracions, els preceptes alimentaris, l'ús de símbols o l'educació sexual.

A la segona part del llibre es tracta la diversitat religiosa en els seus possibles nivells de significació: diverses religions, religions diverses, què creiem i com creiem, perquè a voltes «el que ens diferencia des del punt de vista religiós no són tant les creences com la concepció que tenim d'aquestes creences». Després de presentar els diversos models d'integració i el paper de l'escola en cadascun, es desgranen diferents alternatives possibles a l'assignatura de religió, amb el benentès que «la implantació de l'ensenyament de fenomen religiós ha d'anar necessàriament precedida d'una formació massiva del professorat que hagi d'impartir aquesta matèria, perquè oferir-la ara amb la perspectiva actual de la gran majoria de professorat seria infondre més prejudicis que els que ha de combatre».

En conclusió: amb aquest llibre, Joan Gómez desconstrueix un conjunt important de pressupòsits i eixampla la perspectiva de la nostra mirada sobre qüestions de gran actualitat relacionades amb el paper del fet religiós en la nostra societat. Resten tanmateix qüestions de fons pendents. Més enllà d'escapçar prejudicis, també ens cal explicar adequadament afirmacions que sovint donem igualment per descomptades: ¿per què una societat religiosament plural és millor o més desitjable que una societat religiosament més homogènia? No es tracta de tocar el voraviu sinó de proveir-se d'arguments adequats per poder fer front als qui pretenen projectar una imatge negativa de la diversitat religiosa com a font de conflicte social.

Un manual utilíssim, en definitiva, per conèixer la situació i l'impacte de la diversitat religiosa a Catalunya, la seva evolució recent i els reptes pràctics que planteja, especialment en l'àmbit educatiu. Joan Gómez aboca en aquest treball tot el bagatge acumulat no només a partir de la seva experiència acadèmica a la UAB, sinó dels anys com a tècnic a la Direcció General d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya, on vaig poder coincidir amb ell en el marc del Consell Assessor de la Diversitat Religiosa. Tant en el llenguatge com en l'estil, es constata en la forta petjada de Joan Estruch, mestre de sociòlegs durant dècades i un dels pares de la sociologia de la religió al nostre país. Estruch ha creat escola i una manera d'entendre l'ofici de sociòleg de la religió de la qual Joan Gómez n'és, sens dubte, un exponent clar.